

Animaadversiones
de
G U S T U
in Artibus Eleganteribus.

Venia Ampl. Fac. Phil. Ab.

Publicæ censuræ submittunt

GEORG. FRANC. TIHLEMAN,
Pbil. Mag.

et

NICOLAUS MAGNUS TOLPO,
Stip. Reg.,

Borea-Fennones.

In Audit. Maj. die VI. Nov. An. MDCCXC.

ABOÆ, Typis Frenckellianis.

*Omnis tacito quodam sensu sine ulla arte, aut ratione,
quæ sint in artibus ac rationibus recta, ac prava dijudi-
cant.*

CICERO.

§. I.

Ut saepe in plerisque aliis, quae in ore vulgi versantur rebus diligentius exquirendis, ita saepissime in vera pulcri tot tantisque laudibus per orbem celebrati notione accuratius investiganda & explicanda, mire obtunditur mentis humanae sagacitas. Solenne est ea, quae delectationem pariunt pulcra dicere. Atqui non omne id quod delectat, proprie pulcrum. Moris quoque est, quicquid vocatur perfectum, pulcri nomine comprehendere. Sed interna corporis humani structura plurimum quidem habet perfectionis, cui tamen pulcritudinem haud tribuimus. In usu porro est ea quae utilia sunt pulcra appellare. At haec quo-

A

quo-

quoque definitio nimis pinguis. Verum singula philosophorum de vera pulcritudinis notione judicia commemorare, meum non est: sufficiat monuisse, quod inter plurimos, qui in hac re elaborarunt in confessio est, nullum opus proprie esse pulerum, cui varietas prorsus desit, in qua tamen simul insit unitas; quibus dein si quid perfecti accedat atque boni, summam oriri pulcritudinem omnes fatentur.

Omne autem pulcrum a turpi, sensu quodam felici ac prompto discernere, & pro suo quodque merito aestimare *Gustus* (quem vocamus) est officium; cuius penitus expertem neminem esse mortalium, inter omnes constat: licet cæterum & forma & gradu in variis vehementer varii. Ad sensus enim pulcri acumen, naturæ felicitas vim affert maximam. Sed ut hæc sola nihil perfecti efficere solet, sic etiam Gustus nisi diligentia quædam, cultura atque assuetatio accedat, rudis manet & imperfectus, immo sæpe prorsus fere emoritur.

§. II.

Insignem autem fructuum ex boni *Gustus* flore, ad rempublicam redundantium ubertatem, gravemque

que eorum utilitatem atque jucunditatem, merito vi-
deas celebrari. Est nempe hic, qui homines, ad ob-
lectationes nobiles præstantiaque naturæ humanæ di-
gnas vividius percipiendas aptos reddit atque pronos.
Hic est, qui ad superiores mentis vires prospere ex-
colendas, nos quasi præparat, mores efficit humanio-
res & syaviores, arctioremque inter cives conjunctio-
nem vehementer gignit, alit, confirmat. Hic ad plu-
rimarum scientiarum lumen augendum & latius dif-
fundendum operam confert efficacissimam. Hic in
eximiis Artium Elegantiorum operibus perficiendis,
tantum habet momenti, ut sine hoc, omni fere in a-
nimos hominum agendi vi spoliata jacerent. Hic le-
ve atque imperitum vulgus, ad consilia sapientiorum
comprobanda paratus præstat. Hic denique reipu-
blicæ grandem largitur gloriam, uberioresque divi-
tiarum fontes benigne aperit.

§. III.

Hanc tamen egregiam adeo facultatem reperti
sunt, qui iniquo sugillarent animo: felicitati nempe
humanæ adversari, perfectionem ejus minus benefi-
cam esse mortalibus, ac eam inprimis partem, quæ

defectus, nævos & vitia in Artium quarumcunque operibus acute sentire ac promte detegere valet, infaustam esse miseramque dotem, utpote quæ voluptates nostras minuat, tædia vero augeat, contenderunt. Quorum ratio si valeret, a flore Artium Elegantiorum promovendo sapientes abstinere omnino deberent. Fieri enim non potest, ut in operibus suis egregiæ pulcritudinis laudem attingat artifex, vel ad majorem majoremque Artis perfectionem ac tandem ejus fastigium perveniat, nisi ipse pulcri & turpis sensu afficiatur vivido, nisi pulcro vehementer delectetur, turpi offendatur, eaque re ad illud gignendum, hoc fugiendum valide impellatur. An qui pulcrum vivide sentit, turpi vehementer non laetetur? Ac quomodo ab hoc promte quasi resiliet & sollicite sibi caverbit, qui tædio illius tarde agniti, nonnisi frigide & languide afficitur? Quo ipso tamen nimis mollem ac fastidiosum quorundam Gustum, qui veris ejus legibus non paret, haud laudamus; de quo infra.

§. IV.

Sequitur ut aliam objectionem, contra boni Gustus laudem studiumque eum excolendi afferri solitam,

tam, ablegemus; quæ magno yulgi consensu crepari solet. Nempe plurimorum ex sententia de Gustu non est disputandum; siquidem experientia teste quam maxime sit varius. Quæ alii in pulcris ponunt, eadem uti turpia, alii rejiciunt. Quod igitur jus alteri competit alterius Gustum reprehendendi? Nonne omnis humana certitudo destruitur, si cuivis licet ex principiis rationis de sensationibus aliorum dijudicare? - - Egregiam vero argumentandi rationem! - - Negari quidem nequit, Gustum omni ævo fuisse varium. Unde tamen nimis præcipitanter concluditur, principia ejus esse incerta atque instabilia. Quo quidem modo nec firma effet virtutis & veritatis notio; quippe quæ hominibus, ætate, loco, cæt., diversis, sœpiissime admodum varia visa fuit. Sed quæras, qua igitur ratione ægrotans Gustus, a sano recte possit discerni? Ne hæc quidem disquisitio valde erit difficultilis. Nota atque extra controversiam posita res est, mortales inter se in multis licet dissimiles, communia tamen naturæ suæ obsequi solere. Quæ etiam causa est, cur mirum nobis non minus quam admodum ingratum obveniat, ubi aliquem a communi generis nostri indole, vel corporis vel animi specie differen-

tem, deprehendamus. Quod idem sit in pulcri sen-
su; ita ut cuicunque ea tanquam turpia rejicienti,
quæ universi generis humani, (sapientioris saltem ejus
partis) consentiente experientia, in pulcris ponantur,
& contra, corrupti gustus nota communiter inuratur.
Quod autem nihilominus Gustus varietatem diversis
temporibus ac in diversis populis non levem reperi-
mus, nihil nostræ obstat sententiæ. Ut enim tacea-
mus, falsum haud raro Gustum non singulis modo
hominibus, sed totis nonnunquam nationibus impo-
suisse, opinionibus fucatis & præjudiciorum contagio-
ne deceptis; sanus etiam ille, salva licet sua verita-
te, diversitatem omnem haud excludit, sed quæ non
impedit, quominus immotis & communibus princi-
piis nitatur. Varii admodum sunt diversorum homi-
num atque populorum situs, mores, quæstus &c.;
ut non possit hinc omnimode idem semper omnibus
placere. Varii sunt rerum quarumlibet respectus,
atque quasi facies, quæ diversis hominibus, diverso
e loco, diverso consilio, diversa diligentia, eas spe-
ctantibus, non possunt semper plane eadem obveni-
re: in qua tamen omni varietate, minime necesse est
falsitatem inesse. Poteſt itaque recte placere alteri,
quod

quod displiceret alteri, neutro tamen boni Gustus regulis universalibus repugnante. Sic aliam pulcritudinem Musicus, aliam Pictor spectat, quin diversam diversæ Pictorum scholæ maxime sectantur: veri tamen pulcri omnes amore feruntur, licet alii parti, alius magis, mentem intendat. Alter Poëta sublimi genere magis, alter faceto delectatur; ut alius alio instrumento Musicus: quorum tamen ideo nemo dixerit Gustum esse spurium. Nenipe omnes hi, generali eandem simul pulcri notionem adoptant, ejusque regulis sensum suum dirigi patiuntur. Qualem in physico etiam gustu varietatem inter homines observare licet, quem minime sibi mutuo exprobrant, quamvis eundem aliquando corrupti morbis & prava assuetudine, simul haud nesciant. Gradus tandem varii cognitionis & culturæ, in hominibus & populis diversis, non minus quam gradus diversi pulcritudinis & deformitatis, de qua ferunt arbitrium, sensus atque judicia varia admodum sæpe gignunt, quibus tamen generalia boni Gustus principia non laeduntur. Debet enim quod placebit, sensui atque menti cuiusque esse quodammodo familiare, ut habeant quod percipiant, quoque vividius feriantur. Nec quod mi-

nus pulcrum est, (quo autem pulcruis aliud mirari homo quidam non didicit), pro turpi aut deformi statim declarandum est, ne ab eo quidem, qui gustu multo exquisitiore atque exercitatiore ipse pollet. Multa præterea, quæ pulcra habentur aut turpia, non tam naturæ quam consuetudinis legibus talia censerunt. Unde conventionalem quendam Gustum potius oriri, quam certum & naturalem, viri docti obseruant. Qualis circa res vel indifferentes vel leviores plerumque versatur, nec ad nostram pertinet disputationem. Ille autem verus ac constans, principio certo & obvio nixus, naturæ nempe communis veritati & constantiæ, ad quam diligenter & perpetuo est exigendus, hinc vagus aut sibi contrarius esse minime potest. Quamobrem idem plerisque omnis ævi, omnisque conditionis & ordinis hominibus, non plane barbaris, stupidis aut corruptis, placuit ac placet.

§. V.

Ansam rursus hinc acceperunt nonnulli, Gustum hunc præclarum naturæ dono totum ita adscribendi, ut a diligentia & exercitatione nihil omnino illum pen-

*) 9 *

pendere, sed nobiscum nasci, ac felicium quorundam
ingeniorum esse quasi peculium quoddam & privile-
gium, contenderent. Quorum error vel ex supra
dictis satis dispalefecit. Prima quidem ejus elementa,
ut omnium præstantium animi facultatum, naturæ
beneficio utique debemus. Sed alitur deinde hæc in-
doles, præclaris tum naturæ tum artis operibus at-
que pulcri exemplis spectandis & diligenter conside-
randis; quæ exprimere atque imitari artifex assidue
& studiose debet. Quare videmus in populis eum
præcipue illis excellere, quibus horum copia maxi-
me contigit; atque societate & conversatione homi-
num ingeniosorum atque acutorum, qui naturales
suas dotes diligenter excoluerunt, in primis acui, per-
fici & quasi formari.

§. VI.

Præstantiam porro atque laudes egregiæ hujus
facultatis proprius contemplaturi, tribus in pri-
mis dotibus eminere atque a philosophis commenda-
ri invenimus, qui Artium Elegantiorum principia &
leges diligentius examinare instituerunt: excitata nem-

B

pe

pe quadam & promta sentiendi *facilitate* ac *teneritudine* (*Gallis sensibilité du Gout*), qua pulcri cujusvis vel turpis observati sensu mox afficimur vividiore; culta quadam & eleganti *subtilitate* (*raffinement du Gout*), quæ pulcritudinis vitiique cujusvis, etiam illius quæ oculo mentique minus perspicaci facile fese subducit, speciem acute cernit, eoque quod in genere quovis in primis excellit, maxime delectatur, illudque in primis quærit & sectatur; ac diligentι tandem & accurata *veritate* (*justesse du Gout*), ita ut non inanibus simulacris falsaque imagine deludamur, sed rerum indoli convenienter eas aestimemus. Addunt etiam quanto loco, ut omnes hujus facultatis quasi elementa & dotes modo quodam atque *ratione justa* inter se sociatæ sint ac quasi *temperata*. Quæ singula paulo diligentius sunt consideranda.

§, VII.

Primo igitur sensus illam *teneritudinem* atque *vividitatem* cujus mentionem fecimus, in eximio Gustu maxime necessariam esse, ex ipsa notione Gustus communiter jam adoptata, apparent. Nam is a distincto

pulcri turpisque iudicio hac re in primis secernitur, quod non ratio ciniis, natura sua tardioribus atque angustioris ambitus nitatur, sed ex specie confuse objecta, voluptatem vel tedium vivide excitante, pendeat. Quod genus felicis iudicii, ubi ad habitum perducuntur est, tum deum praeclarus Gustus hatis dignitur. Nisi itaque natura homo fuerit tenerior, leviores etiam rerum impressiones sentiente, quam exhibitum pulcri vel turpis spectaculum facile moveat, sensuque sui mox afficiat acriore, ad hanc laudem ægre pertinget. Ingenia ignava, languida, torpida, neque pulcro celeriter vehementerque delectabuntur, neque turpi offendentur; utrumque frigide spectabunt, parum vel illud aestimantes, vel hoc refugientes. Qualis stupor aut torpor, a vero ingenio æsthetico, eo est alienior, quo certius constat, cordis humani tangendi facultatem inter præcipuos esse voluptatis elegantis atque laudatissimæ fontes. Quod enim de dramatis monuit HORATIUS, illud latius etiam patet atque ad omnia opera Artium Elegantiorum suo modo pertinet:

Non satis est pulcra esse poëmata; dulcia sunt (*).

Dubium autem non est, quin hanc naturæ indolem facile mobilem, usus & exercitatio quædam magnopere augeat, sensumque nostrum molliorem singat. Nempe si attentio nostra studiose ad pulcritudinem vel deformitatem rerum spectandam, acutius animadvertiscet, & facilius percipiendam, sensim adducatur, ut speciem alterutram clare ibi observet, ubi nihil antea distinxerit; si alias cum iis connectere atque iis associare ideas vividas sensusque indies plures gratos ingratosve, didicerit; & sic porro. Hinc mirum non est, si per assiduam pulcerrimorum operum contemplationem, atque consuetudinem inde delectationem capiendi, & amor illorum & hæc ipsa voluptas crescat, & facultas ea censendi atque pretium sensu ipso mox dijudicandi atque definiendi, augeatur.

Sensus igitur nostri felix hæc celeritas atque teneritudo, licet tam magnas in egregio Gustu constitudo partes agat, adeo tamen cognitionem locupletem pulcri atque deformis non excludit, ut potius illam & præsupponat & simul ipsa complectatur. Cujus etiam cognitionis explicatio distincta, quamvis ad illius laudem necessaria non sit, neque omnes ejus leges

leges plene evolvere unquam valeat, minime tamen ei nocere existimanda est, sed ad illum magis confirmandum, ab erroribus defendendum & revocandum, vehementer prodest. Unde scientia *Criticæ* sive latius adhuc patens *Aëstheticæ*, enata est.

§. VIII.

Quo tamen proprie non spectat ea eximii *Augustus* virtus, quam secundo loco laudavimus; nempe *subtilitas* illa judicii de pulcri turpisque specie atque forma, latentes etiam illius *veneres* investigans ac discernens, nec facile nisi perfecta summaque ejus laude contenta, vitia vero etiam vulgo minus obvia detegens & reprobans. Cognitionem quidem locupletem pulcri atque deformis illa quoque fundamenti quasi loco præsupponit; quæ tamen ut distincta atque explicata sit, neque hic necesse est. Præstat vero illa, ut præstantis pulcritudinis rebus impensiis delectemur; sed ut difficilius nobis ab Artis magistris, nisi summis, satisfiat, simul efficit. Quo magis opera eximiæ præstantiæ æstimare didicerimus, iisque admirandis adsueverimus, eo minus nobis res minoris pulcritudinis & pretii placent; aliquid ultra optamus.

Quo autem nobis ampliorem & perfectiorem pulcri
 notionem acquisiverimus, quo subtilius ejus judicium
 usū atque exercitatione & maxime comparatione pul-
 ciorum operum nobis cognitorum, reddere value-
 rimus; eo severius exercemus arbitrium, eo oculatius
 vitia & defectus in mediocribus Artis conatibus de-
 tegimus. Hæc facultas, ut ad perfectiora, ut ad sum-
 ma jugiter tendant, artifices impellit; nec ut in me-
 diocribus subsistant, illis permittit. Haec ad majora
 quoque & magis composita atque quasi complicata
 Artis felicis opera, ad quæ vulgaris acies caligat & qui-
 bus mens imperitior obruitur, dijudicanda, censenda &
 svavi sensu approbanda, satis reddit acutos atque idoneos.
 Hæc tandem ad ideam quandam summæ per-
 fectionis sibi singendam animos artificum attollit; quam
 licet in operibus suis plene attingere nunquam valeant,
 diligentissime tamen semper persequuntur, eoque co-
 natu ad eam proprius propiusque appropinquant. Fa-
 cile patet, quanto studio, quam ampla Artis suæ co-
 gnitione, quanto usū, ad hanc virtutem acquirendam
 opus sit. In qua tamen sectanda, ut in illa etiam
 quam mox laudavimus pulcri turpisque celeriter vi-
 videque sentiendi pronitate excolenda, ne justos
 trans-

transeamus limites cavendum est. Quod qui negligunt, in Gustum justo molliorem nimisque fastidiosum facile incident, a corruptionis contagio minime immunem. Hoc vero vitio laborant, qui ad veram operis alicujus pulcritudinem parum attendentes, non nisi elegantias reconditas atque a communi sensu remotas, (sæpe illas fictas atque commentitias) venantur; qui parvis maculis,

- - Quas aut incuria fudit

Aut humana parum cavit natura - - ()*

vehementer adeo offenduntur, ut veras magnasque operis laudes non cernant aut sentiant, vanaque affectatione capti regiam naturæ viam facile deserant & ad putidas tricas ineptiasque delabantur. Hi pulcritudinem, delectationem & voluptatem, aut solam aut maxime, iis quoque in rebus quærunt & spectant, quæ aliis in primis laudibus censeri debent, v. gr. perfectione, utilitate, necessitate. Horum Gustus sæpe in acumen falsum, argutias & cavillationes ita abit, ut fontes voluptatis & suæ & aliorum limpidissimos intemperie hac sua inquinare studeant. Contra quem

mor-

(*) HORATIUS *De Art. Poët.* vs. 352, 353.

morbū, veri sanique Gustus amici acriter constanterque pugnant, non magis probandum, quam eorum stultitia, qui luxuriæ studio physicum suum gustum ita corruperunt, ut famem fibi subeundam putent, ubi cupediæ & exquisitissimæ non obveniant deliciæ. Hujusmodi autem hominum fastidium, ad exquisiti verique Gustus laudem minuendam non magis valet, vel ad felicitatem iis majorem, qui hebeti languidoque pulcri sensu laborant, tribuendam, quam feliciorem reliquis hominibus fuisse aut illum judicare licet, qui ranæ clamorem lusciniæ cantui prætulit, aut cui tympani strepitus omnium aliorum instrumentorum musicorum concentu jucundior videbatur (*). Nec debet idcirco suæ facultatis eos poenitere, qui pulcrum a turpi feliciter discernere, ac qui, quo pulcrior res quæque sit, eo illa frui exquisitiori suaviorique sensu, valent.

§. IX.

Maximi porro momenti in præclari Gustus laude efficienda merito existimatur, ut a *veritate naturæ* que

(*) Vid. JOH. ULR. KÖNIG Untersuch. von dem guten Geschmack et c. (comment. adjecti edit. suæ Carminum L. B. DE CANITZ, Berl. 1765, 8:o) p. 454.

que incorrupta regula haud dissentiat, sed accurate amiceque cum ea ubique concinat. Hac dote caver-
tur, ne mentita fucataque pulcri specie decipiamur,
neve temeré, quæ vera vitia non sint, levibus indu-
cti opinionibus damnemus. Hæc, ubi legibus suis
severe obtemperamus, Gustus corruptioni tutissimum
ponit obicem, atque nuper commendatas a nobis a-
lias laudes intra justos continere limites docet. Quam-
obrem natura ejusque more diligenter consulendo,
exprimendo & imitando, judicio studiose excolendo,
atque Critics etiam ope sollicite adhibendo, illam fa-
cultatem limare atque perpolire oportet. Tum de-
mum firmam vim mens acquiret inter extrema illa
vero Gustui inimica, media semper via tute proce-
dendi; tum diligenter, quid cuique rei, personæ;
tempori, locoque conveniat discernere poterit; tum
gradum vel approbationis vel displicentiæ operi cui-
que a se tribuendæ acute atque accurate definire va-
lebit. Cavendum autem est, ne hoc veri ubique se-
ständi studium in nimiam sollicitudinem & timidita-
tem ac quasi superstitionem quandam abeat, quæ
vincula atque compedes ingenio impingat, libertatem
nova eximiaque audendi cohibeat, mentisque divi-

nioris volatum temere ac anxie impedit, Gustum tandem gignens minutum atque servilem, non minus fere incrementis ac laudi Artium adversum, quam Gustum illum falsum atque corruptum. Hoc vitio qui laborant, diligentiam & industriam ingenii locum tueri posse putant, & mediocria opera, præstantissimis saepe anteponunt; ad rudem eorum Gustum, qui valde obtuse de hujusmodi rebus judicant & a quorum judicio maxime sese removere student, ita sensim accedentes.

§. X.

Justam tandem *proportionem* inter illa elementa dotesque, quæ ad Gustum egregium efficiendum pertinent, necessariam esse, ut laudes suas obtinere atque tueri possit, recte monetur. Non modo sensus illa teneritas, judicii exquisita sagacitas, summa quævis venans, verique unice amandi & æstimandi diligentia, ita sociatæ atque amice conjunctæ & consentientes esse debent, ut alia aliam non opprimat aut ullo modo ei noceat; sed animi etiam facultatum (imo sensuum quoque corporis) indeoles universa, partiumque, quibus hæ constant, talis sit oportet,

ut

ut nihil magnopere in iis aut deficiat aut red-
undet. Composita enim quædam atque ex pluribus
dotibus conflata est boni Gustus facultas: quæ sana
salvaque manere nequit, si vel sensuum acies, vel
phantasiæ ignis, vel motuum animi vehementia, vel
judicij acumen & subtilitas, ita una dominetur, ut
suum reliquis vigorem adimat; vel si aut novitatis
gratia, aut magnitudinis sublimitatisque admiratio,
aut pulcritudinis venustatisque species & suavitas,
cæt., ita mentem sola occupet atque ad se rapiat, ut
aditum ad illam oblectandam reliquis prorsus occlu-
dat. Imperfectus quidam, mancus, iniquus, & quasi
factiosus Gustus inde enascitur, qui æquum omni
pulcro jus pro merito non tribuit, ineptum reddens
hominem ad opera artis quæcunque sincere judicio-
que a partium studio alieno, æstimanda. Quam fa-
cili hinc ad Gustus non modo miram diversitatem,
sed etiam corruptionem, via pateat, cuique in aper-
to est. Igitur præclaras animi dotes singulas, nulla
temere neglecta, homo Gustus veri præclarique stu-
diosus, excolere nitatur: cui eidem fini attingendo
moralium etiam virtutum studium magnam adfert o-
pem. Atque ut in opere quocunque Artis dijudican-

do,

do, non unius tantum generis virtutes aut unius generis vitia ponderat, ita honestatis utilitatisque rationem minime totam abjiciat. Ad omne vero hoc consilium feliciter persequendum virorum etiam doctissimorum, qui veri bonique Gustus indolem legesque ex instituto explicarunt, monita atque præcepta diligenter consulta, non contempnendum auxilium præbebunt (').

(*) Inter quos præcipuum suo merito locum tueretur GÉRARD *Essai sur le Gout*, & HOME *Elem. of Criticism*, plures alios ut taceamus, e quorum præclaris operibus multum nos percepisse fructum, grati agnoscimus.

